

Joan Armangué i Herrero
Universitat de Càller

I. Les dones de Bell-lloc

1. *La dona i el cercle familiar*

Durant els anys de màxima creació literària i recerca folklòrica, és a dir entre 1865 i 1882,¹ Maria de Bell-lloc (pseudònim de Pilar Maspons i Labrós, 1841-1907)² va difondre la seva obra i ella mateixa va projectar-se socialment gràcies a les iniciatives editorials endegades o dirigides pel seu germà Francesc i el cunyat Francesc Pelagi Briz.³ Els homes de la Renaixença veien, com és natural, que les seves dones no tenien fàcil accés al món de l'erudició, de l'alta cultura, de les biblioteques públiques, a la bibliografia essencial per formar llur estètica literària, al moviment associacionista que, tot plegat, obria les portes del procés de regeneració identitària. Però si eren dones de casa..., ells mateixos servien de pont de projecció per a la feminitat literària familiar. A través del *Calendari Català* (1864), *Lo Gay Saber* (1868)⁴ i, tot seguit, *La Renaxensa*⁵ (1871), aleshores en mans dels seus parents,⁶ Maria de Bell-lloc va poder-se fer camí en el context literari del període fins a aconseguir els honors dels premis dels Jocs Florals, personalment dinamitzats per aquells mateixos homes —repetim: el germà i el cunyat, amb altres amics pacientment conreats al llarg de la construcció d'aquestes dinàmiques.⁷

Ara bé, això no vol dir que precisament la feminitat de les nostres escriptores, raonablement acceptada pel públic —en cas de solteres, com la nostra Maria de Bell-lloc, o de senyores feineres que prenien la ploma només després d'haver enllestit les tasques domèstiques—; que aquesta mateixa diversitat de gènere no els

1 Pel que fa als aspectes de caràcter estrictament bibliogràfic, veg. Palau (1948-1977, vol. VIII: 342).

2 Per a un retrat biogràfic de l'escriptora, veg. Vilà (1992: 28-29).

3 Sembla que va ser Francesc Pelagi Briz qui empenyí Maria de Bell-lloc a la creació literària o, si més no, a la difusió de la seva incipient obra poètica a través de les pàgines del *Calendari Català*, que ell mateix havia fundat el 1864 (Vilà 1992: 23).

4 Segons F. Maspons i Anglasesell (1952: 9), la fundació d'aquesta revista correspon als germans Francesc i Maria Pilar Maspons i al cunyat Francesc Pelagi Briz, que n'esdevingué l'ànima.

5 No cal dir que Maria de Bell-lloc, amb F. P. Briz, fou de seguida convidada a col·laborar a *La Renaxensa* i, en efecte, entre 1871 i 1875 hi publicà un total de vint-i-un textos (Armangué 2004: 13).

6 Trobem Francesc Maspons en la llista dels fundadors de la revista, amb Àngel Guimerà, Pere Aldavert i Francesc Matheu, entre d'altres.

7 F. P. Briz havia estat nomenat Mestre en Gay Saber l'any 1869, de manera que el seu prestigi en els ambients jocfloralescos era extrem. Després d'això, va anar freqüentant els Jocs Florals en qualitat de membre del Consistori, fins a esdevenir-ne president el 1875: aquell any la seva cunyada Maria de Bell-lloc presentà a concurs unes «Narracions y llegendas» que optaven a un premi extraordinari ofert... per la Redacció de *La Renaxensa*.

permetés precisament d'accedir a plataformes particulars. *La Llumanera de Nova York*, per exemple, va difondre el 1879 textos de la nostra autora en un número especial dedicat a les veus femenines de la literatura catalana, a càrrec de Dolors Monserdà —una senyora feïnera (Samper 2017: 41, n. 27-28). I el 1880 l'Associació d'Excursions Catalana, tot i que les senyores no podien ser-ne sòcies ni participar a les excursions col·lectives, va dedicar una vetllada d'honor a la guanyadora d'un dels premis dels Jocs Florals que la mateixa entitat havia patrocinat (Vilà 1992: 23), és a dir Maria de Bell-lloc, per unes llegendes intitolades *Montseny*.⁸

2. La dona i l'entorn literari

Abans d'aquests reconeixements, però, una prestigiosa firma havia fet costat a la tenacitat literària de la nostra autora.⁹ En efecte Joan Sardà, un contacte de pes que li havia estat accessible gràcies a les iniciatives editorials de la família, va acceptar de prologar el primer llibre de poesies de Maria de Bell-lloc, *Salabrugas* (1874). En síntesi, Joan Sardà es troba que, per amistat envers la família Maspons-Briz, ha de defensar, sense «aduladora galanteria», un llibre farcit d'allò que alguns lectors podrien «qualificar de poesies fluïxes i insubstancials». Per sortir-se'n ha de recórrer a reivindicar la feminitat de l'autora, la qual, «dada la posició que en l'organització de la família i de la societat ocupa, no pot adquirir l'educació literària competent»¹⁰ ni «aprendre aquesta manera de fer del poeta de cap».¹¹ Serà, doncs, una poesia «de cor», vàlida per la seva senzillesa i espontaneïtat (que es pot perdonar en una dona...). i, sobretot, perquè l'autora s'inspira en «lo llibre del poble», «fins al punt d'imprimir a ses produccions una marxa consemblant en lo que de bo tenen i fins en lo defectuós» les maneres poètiques populars (Sardà 1874).¹²

Trobem repetits, sense tanta originalitat, conceptes semblants en altres notes crítiques que li foren adreçades, com la que encapçala la novel·leta *Elisabeth de Mur* apareguda a la «Lectura popular»:¹³

8 «Premi d'una joia artística i al·legòrica» ofert per Associació d'Excursions Catalana, que Francesc Maspons havia de presidir tres anys més tard. Trobem entre els membres del Consistori, en aquesta ocasió, el crític Joan Sardà, tan relacionat amb la nostra escriptora, com ara veurem; i en qualitat de secretari Francesc Matheu, amb el qual la nostra escriptora ja havia coincidit a les pàgines de *La Renaxensa*.

9 Gràcies a les seves col·laboracions assídues amb *La Renaxensa*, Maria de Bell-lloc aconseguí d'entrar en contacte —potser indirectament, a través dels seus parents— amb els principals exponents de la Renaixença literària: podem assenyalar ara Víctor Balaguer, Josep Roca i Roca, Joaquim Riera i Bertran, Apel·les Mestres. Pel que fa al jove Mestres, que coincidí amb Maria de Bell-lloc en un número de *La Renaxensa* (IV, núm. 25: 300), cal assenyalar que trobem al seu fons personal documents firmats a «Bigas, 1870» per algun dels membres de la família Maspons (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Fons Mestres, caixa 2, carpeta doc. 202-232).

10 F. P. Briz considerava «del tot natural» el temor de Maria de Bell-lloc enfront de les pròpies capacitats literàries (Vilà 1992: 23).

11 Normalitzem i uniformem la grafia dels textos citats a causa dels diversos criteris d'edició de les nostres fonts.

12 Citem a partir de la transcripció inclosa dins Armangué (2004: 14-17).

13 «Lectura popular. Biblioteca d'autors catalans», sense data (1915?, IV, núm. 70:

Escrivia amb una gran ingenuïtat. Senzilla en ses costums, no podia menys d'ésser-ho en sos versos i en sos articles. [...] En general les poesies de Na Maria de Bell-lloc són d'estil fàcil i planer. A la bellesa i a la noblesa del pensament no sol ajuntar-s'hi una inspiració fogosa. No sempre és prou elegant o depurada l'expressió, en la qual s'hi remarquen freqüents prosaïsmes. Però la ingenuïtat del sentiment de l'autora prevaleixia per sobre de tot.

La intuïció de Joan Sardà, de fet, havia estat extraordinària perquè si bé ara, llegint el seu pròleg escrit fa tants anys, hi endevinem una certa lleugeresa que l'obligava a avançar en equilibri entre l'elegància i el rigor, el cert és que havia aconseguit de posar en relleu els valors que encara avui ens permeten de reivindicar el nom de l'autora. No podem amagar que la seva condició de dona, d'acord amb els nostres temps («la primera novel·lista catalana», «la primera folklorista catalana»...), i que els «poetes de cor» són els que amb més de gust rescatem de l'oblit, entre els capdavaners de l'artificiosa i arcaïtzant, erudita Renaixença jocfloralesca.

3. Llibres del cor masculins

Ara bé, l'atribució de capacitats estètiques més lligades al cor que no pas al cap —per tal de no abandonar l'eloqüent expressió de Joan Sardà, un recurs emprat amb gran condescendència— no responia a una equació automàtica que s'hagués d'aplicar exclusivament a les dones. Són, en efecte, d'autor masculí els textos que recordarem tot seguit.

Dins del cercle que girava al voltant de *La Renaxensa* i, encara més, fins i tot dins del cercle familiar, convé assenyalar que el mateix 1874, any d'aparició del primer poemari de Bell-lloc, el seu cunyat Francesc Pelagi Briz donà a la llum un *Llibre del cor meu*; el mateix any Apel·les Mestres, també company dels Maspons-Briz a *La Renaxensa*, publicà uns textos, *Del llibre del cor*, al recull intítulat *Avant*. Els títols degueren fer fortuna des del moment que, tot seguit, trobem Francesc Comerma i Bachs que recorda un lema extret de l'esmentat poemari de Briz («L'amor és la vida, la vida del cor») a les seves *Rosellas y espigas* (1875); i Enric Gerona i Enric de Sales recollen, entre d'altres poesies, la intitolada «Del llibre del cor» als seus *Sentiments del cor* (1875). Jaume Massó i Torrents havia d'alimentar aquest filó encara el 1888, amb el seu *Llibre del cor*.

De què es tracta una tan coral estètica —o esteticisme, precursor del Modernisme— ens ho aclareix masculinament i serena Apel·les Mestres, que descriu les seves peces com «cantars lleugers, pensaments despullats de tota gala, dedicats la major part a l'Amor, la passió que més ennobleix el cor de l'home». El cor de l'home, diu.

4. Francesc Maspons, escriptor de cor

A cal Maspons, per tant, n'hi ha que escriuen amb el cor: Maria de Bell-lloc, el seu cunyat F. P. Briz... i també el germà Francesc Maspons, el nostre gran rondallaire. Amb una gran diferència, però: Francesc Maspons dominava els dos registres, el del cap i el del cor, i podia permetre's llargues marrades descriptives,

531-558). Vegeu-ne també l'edició moderna (Bell-lloc 1995).

paisatgístiques, tendencialment fantasioses com afegit a les llegendes que recollia de fonts orals; gosava aproximar-se a un detallisme lleugerament esotèric on la imaginació domina la raó. Perquè a canvi d'això, el seu prestigi en el context cultural del període era sòlid gràcies a les sistemàtiques anàlisis, recolzades per una àmplia bibliografia, que permetien que ara el fabulador, ja expert, tingués el dret d'arriscar-se fins allà on no hauria d'arribar l'erudit; i naturalment al contrari. Vegem-ne un exemple.

El 1876 Francesc Maspons va dedicar les *Tradicions del Vallès* a la seva muller, i no sembla que hi hagi gaire d'aquell «cap» —o si més no, no només cap— en el paràgraf on recorda el moment en què va sentir néixer el seu enorme amor:

Mes tu ho saps bé, oh ma estimada: enmig d'eixa vida [=els temps de joventut, quan d'estiu, a la casa pairal de Bigues, la seva germana i ell recordaven junts les llegendes del Vallès] un formós ocellet vingué a refilar al fons del meu cor [=muller]. Com hi respongué el teu i vingué a ajocar-s'hi? Ni jo mateix ho sé, mes el cert és que les nostres mans, fent-ne llaç de preuada joia, els uniren per mai més separar-se.

L'endemà, sota un d'aquells boscos sublimats de poesia, enmig sa frondositat, respirant el dolç perfum d'una prepotent naturalesa, tenint sols per testimoni el cel, rodejats del cant de l'ocellada, ple de joia el cor, volent-te fer sentir tot allò que fins aleshores havia constituït el meu goig, vaig començar a contar-te tot aquell món de tradicions i llegendes (Maspons 1952: 15-16).

És clar que en una dedicatòria amorosa —freqüent, consentida i fins i tot recomanable en àmbit domèstic— eren del tot benvinguts els vols i revolts lírics d'adscripció romàntica. Vegem, però, com s'expressa el mateix rondallaire en una nota crítica que comenta la llegenda intitolada «Les encantades de Vallderrós» (Maspons 1952: 49-50):

Qui hagi travessat, tot just en néixer el dia, els serrats que formen els repeus de les altes muntanyes del Vallès, i hagi vist alçar-se, així una com altra vegada, una com transparent, misteriosa i diàfana boira, blanca i pura com gentilíssima donzella, impalpable i lleugera, que pren mil i mil variades formes, totes belles, fantàstiques i esveltes, ara naixent de la clara i transparent aigua, ara a impuls d'un agradable i suau aïret passejant-se damunt d'ella, ara brotant com casta assutzena del fons de la vall formosa, ara coronant-la amb nuviàl garlanda que fuig i es desfà al nostre contacte i reapareix més al lluny com si es burlés de nosaltres; no s'estranyarà que es trobin en nostra comarca eixos sers que en forma de dones atrauen i fascinen nostra ànima.

Això, en una nota crítica.

5. La identitat personal

No podem jugar a endevinar fins a quin punt la Sra. Pilar Maspons, mestressa de casa soltera, es trobava bé o malment en aquest ambient masculí, familiar i protector. El seu nom, més enllà de la projecció literària de mèrit personal, recorre com una ombra en l'entrellaçat de passadissos que es comuniquen en aquesta sòlida xarxa de relacions: no manquen referències, és a dir homenatges a càrrec de Francesc Maspons, a les notes de les *Tradicions del Vallès* i a les cròniques excursionistes on la troballa de certes llegendes, sovint vallesanes, recorda l'obra o els mèrits editorials de la germana gran.¹⁴ Llegint només

¹⁴ Veg. a tall d'exemple, després d'un llarg llistat de llegendes del Vallès: «L'escriptora

aquestes notes, podríem reconstruir la carrera literària de Maria de Bell-lloc: el ritme de les seves publicacions, els premis concedits, els honors i homenatges públics de què s'anava beneficiant. El seu nom, insistim, s'escampa també per racons escollits al *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*: en ocasió de la vetllada d'honor que li dedicaren l'any 1880, de què ja hem parlat més amunt; i encara més el 1885, quan fou aclamada sòcia honorària (amb Marià Aguiló i de nou F. P. Briz, cunyat seu) del *Folklore Català* acabat de fundar (Samper 2018: 24).

No podem deixar encara de banda els homes, perquè són ells els qui fan sortir de la foscor el noble aïllament de Pilar Maspons. Fixem-nos en les paraules de Francesc Tobella, en la seva memòria d'una «Excursió a Vallderrós i Sant Miquel del Fai», quan recorda la seva estada a la casa pairal de Francesc Maspons, a Bigues, on els excursionistes s'aturaren per dinar (Tobella 1879: 209). El cronista ens presenta una primera dama:

Després de dinar, acompanyats d'abbós germans Maspons [Francesc i Marià] i d'una senyoreta ab ells emparentada, que du lo nom d'un català il·lustre, lo Sr. Anglasell, empeníem la marxa cap a Vallderrós.

No es tracta naturalment de Pilar Maspons, però el fet és que no sabem de qui es tracta: la senyoreta en qüestió no té nom ni grau de parentiu, se la identifica pel cognom de l'home fort de la família. Maria de Bell-lloc, que ni tan sols no és present en aquesta excursió, rebrà un tractament ben diferent:

Adornava profusament lo camí que trepitjàvem una planta de la família dels brucs que fa una floreta d'un rosat-moradenc: és la bonica salabruga, qual titol [*Salabrugas*] recordem porta una no menos bonica obreta de la distingida poetissa D^a Pilar Maspons (Maria de Bell-lloc), germana de nostres obsequiosos acompanyants.

Parlàvem d'un «ambient masculí, familiar i protector» que, amb tant de protagonisme, tenia tancada, reclosa a casa, la nostra folklorista. Però el cert és que, afrontés com afrontés ella la situació, hauria pogut ser-li pitjor: si més no, el seu nom era socialment conegut i reconegut i, amb el seu famós pseudònim, aplaudit.

Un pseudònim que, ben mirat, consistia en un préstec. Entre la Roca del Vallès i Granollers, en aquell període era actiu el segon comte de Bell-lloc (1871-1904), Joaquim Mercader, fill de Maria Mercè de Belloch, titular del castell del mateix nom. De manera directa o indirecta, Pilar Maspons havia de conèixer l'anciana dama, i n'adoptà la dolcesa de l'apel·latiu, que se li adeia.

La germana gran dels Maspons, en el seu imaginari femení —sota el domini necessari d'aquell «cor» que li reclamaven—, ben aixoplugada, consumia el seu llegendari privat amagada en un cau d'encantada, en un fantàstic harem de dones d'aigua, aloges, goges, bruixes, dames blanques, marededéus, mortes vives i verges immolades.

D^a Maria de Bell-lloc, de gairebé totes eixes tradicions i de moltíssimes costums de la comarca, n'ha fet un aplec que li fou premiat en lo certamen artístic literari de Granollers del present any 1882» (Maspons 1882: 7).

II. Els visigots de Can Feu segons Francesc Maspons

1. *Els visigots a Catalunya*

1.1 *Context històric i humà*

Entre els «pobles del Nord», Francesc Maspons inclou els visigots, als quals es refereix, de fet, molt de passada en la seva obra. Com és sabut,¹⁵ procedents de la Germània romana, aquests *gots de l'oest* dominaren l'actual Catalunya, totalment o en part, inicialment sota el Regne de Tolosa (472-507); i tot seguit sota el Regne de Toledo (507-721), que arribà a coincidir amb gairebé tots els territoris de la Península Ibèrica i de la Septimània. Pel que fa a Barcelona, el rei Gesalic, fugint dels francs a Narbona, s'hi va establir precisament el 507, tot promovent la ciutat a capital del Regne.

Però la comunitat d'aquest Regne de Barcelona era hostil a la monarquia visigoda, el territori va esdevenir perillós per als conqueridors.¹⁶ Aquests darrers traslladaren, doncs, tot seguit la capital a Toledo; les províncies del nord-est de la península (sense cap mena d'estatus jurídic que en fes una societat compacta i menys encara unitària) foren des d'aleshores governades per la noblesa visigoda, que controlava el funcionariat i la gestió política i econòmica del territori; els terratinents locals eren descendents d'hispano-romans, és a dir, de cristiano-romans propietaris de la terra. I no hem d'oblidar, naturalment, les classes més humils, en què convisqueren tant els pobladors originaris com els nouvinguts colons visigots (aprox. un 3%, molt poc), amb els quals s'acabaren fusionant; sense menystenir relacions esporàdiques amb altres comunitats indígenes —les comunitats no assimilades de les muntanyes. Ha de ser per força en aquest àmbit social on s'hauria pogut desenvolupar un cert contacte folklòric germano-hispano-romà, si volem dir-ho d'aquesta manera, en què certes tradicions i formes etnopoètiques pogueren coincidir, conviure i potser enriquir-se mútuament.

1.2 *El llegat cultural*

L'escassa densitat de la població visigoda, unida al voluntari aïllament de la noblesa, de l'alta jerarquia i del funcionariat, ha fet que hagi estat menystinguda l'herència cultural d'aquest poble damunt de l'hispanic en general i del català en particular. Tot i que això podria ser el resultat d'una lectura històrica deutora del Romanticisme —que privilegiava l'element indígena i el llegat romà per damunt de la lleugera pinzellada deixada pels *bàrbars*—, és cert que dins del terreny de la cultura material són ben poques les testimoniances artístiques visigòtiques que han arribat fins a nosaltres. Ara bé, de fet a Catalunya comptem amb un llegat d'un cert pes: en allò que serà la Catalunya Vella, són fonamentals la basílica de Barcelona i les bases visigòtiques del conjunt monumental de Sant Pere de Terrassa, que foren possibles fonamentalment perquè

15 Per a la redacció d'aquest paràgraf hem seguit fonamentalment Mestre (1998: 49-52).

16 Per a la redacció d'aquest segon paràgraf, tot i que continuem llegint la *Breu història de Catalunya* de Mestre (1998), no renunciem a interpretacions personals de les dades i informacions que aquest llibre aporta, per tal d'anar-nos aproximant al tema objecte del nostre interès.

l'escola havia canviat de signe: de pública, en temps de la romanització, ara seria episcopal, amb un ensenyament marcadament religiós; en el mateix sentit, la classe noble afavoria l'Església, ajudant en la construcció de temples (Mestre 1998: 52).

Alguns dels principals (i primers) monestirs catalans podrien haver tingut origen en aquest període: Montserrat, Sant Cugat del Vallès,...

I ja hem arribat al Vallès de Francesc Maspons. I, fosos amb al territori, als possibles o pretesos temples, esglésies i capelles a ells deguts; i al capdavant, dins d'aquests espais, hem arribat a un objecte molt concret que trobarem aviat en mans de Maspons: les corones visigòtiques.

1.3 *El tresor de Guarrazar*

En efecte, els magnats visigots tenien per costum d'oferir als temples, en qualitat d'exvots exposats damunt dels altars, certes joies d'extrema qualitat, bellesa i valor, entre les quals destaquen les conegudes corones (és a dir, les conegudes *com a* corones, no aptes per a funcions solemnes ni quotidianes, i ni tan sols com a ornament personal).¹⁷

Les primeres ràtzies dels àrabs, a partir del 711, van proposar-se com a objectiu immediat aquests tresors tan a l'abast, tan fàcilment accessibles. És per aquest motiu, òbviament, que només ens n'han arribat poquíssims exemplars, que sovint romangueren amagats durant diversos segles. Estem parlant, per tant, de veritables tresors enterrats per les ètnies resistents, que així les protegiren dels saquejos enemics. Oblidades pels supervivents, aquestes delicades obres d'orfebreria hagueren d'esperar llunyaníssimes troballes casuais.

Francesc Maspons, en aquest sentit, es presenta com a persona ben informada, tant pel que fa la data i modalitat de la descoberta com als noms de les tres principals corones. Efectivament l'any 1858, després d'un moviment de terres degut a la pluja, un pagès va trobar prop de l'església de Santa María de Sorbaces (a Guarrazar, Toledo) una de les dues caixes que custodiaven el tresor. En aquest primer lot de la troballa destaquen les corones votives del reis visigots Revescint¹⁸ i Sonnica;¹⁹ el segon lot, anys més tard, va restituir la corona de Suíntila,²⁰ malauradament desapareguda l'any 1921.

2. *El text de Francesc Maspons*

2.1 *El tresor del Vallès*

Doncs bé, diu Francesc Maspons que una altra corona visigòtica havia aparegut al Vallès, no gaire lluny de la seva casa pairal de Bigues. Va difondre la troballa davant dels membres de l'Associació d'Excursions Catalana al llarg d'un discurs que, tot i ser firmat el dia 31 de desembre de 1880, la institució va publicar el 1882 sota el títol de *Lo Vallès*. Vet aquí el text de Maspons:

¹⁷ Les afirmacions recollides en aquest capítol són àmpliament conegudes i presents a qualsevol manual d'Història de l'Art. És per aquest motiu que no ens ha semblat necessari posar-hi referències bibliogràfiques.

¹⁸ Actualment la seva corona es troba al Museu Arqueològic Nacional de Madrid.

¹⁹ La seva corona és conservada al Museu de Cluny de París.

²⁰ La corona va ser robada de la Reial Armeria del Palau Reial l'any 1921.

Terra donchs de tants boscos, espessos, gemats y hermosos, cóm no devia agradar á aquells pobles del Nort, fills de las boscúrias de la Germania? ¿qué be no devian trobars'hi y cóm no la devian omplir d'aquellas tradicions y esperit poètiche qu'en sí portavan?

Que s'hi estiguéren é hi deixáren arrels de llur estado no hi ha cap dubte. Fa pochs anys que un mosso de pagés, de *Casa En Feu de Santa Eulalia*, seguint un rierany que las continúas plujas havian obert pe'l mitj de un bosch, vejé en la margenada una cosa lluhenta; ab lo mánech de l'eyna ho desenterrà y's va trobar, *me contava ell*, ab un cercle d'or del que penjavan unas medallas rodonas, enganxadas com un rosari y unas lletras, cap avall, entre las que recorda que hi havia una M; desenterrà més y trobá un cap de mort y ossos. Haventlo portat á véndrer a Granollers, lo argenter lo va pesar y li doná del pes sol divuyt unsas d'or. Qui recordi las coronas visigodas de la font de Guarrazar, en Toledo, trobadas en 1858, compendrà de seguida que alló, perdut ja per l'art y la historia, no era menys que una corona goda com la de Revescinto ó de Sonnica. Tot confronta ab ellas: llástima que s'tingués de pérdrer; be s'corregué á casa lo argenter, quan lo mosso va comensar á contarho; aquell ja la havia fosa. Qui sab, no obstant, si fentse encare excavacions en aquell lloch, se descobriria alguna altra cosa; deu anys més tart, quan semblava que tot lo tresor era ja trobat en dita Font de Guarrazar, encare s'hi va collir una novena corona, y més tart la de Suintilla; qui sap si lo meteix succehiria allí. De totas maneras, dita troballa, junt ab lo cráneo y ossada, demostra, en contra de la opinió de qu'eixas coronas eran solament votivas, qu'eran las que duyen los reys goths pera llur coronació, algunas de las quals posavan després en los altars com á ofrenas (Maspons 1881: 16; totes les cursives són nostres).

2.2 El paisatge vallesà

Amb una innocència commovedora, amb una ingenuïtat arcaïtzant, sovint Francesc Maspons dona ales a una ànima deutora del Romanticisme, amb la qual vol convèncer el lector de l'evidència del seu relat. Coneixem bé la comunió espiritual de Maspons amb el paisatge vallesà, que descriu a les seves obres llargament i amb fortíssima adjectivació; i l'extrema bellesa que hi troba i que vol encomanar amb insistència als seus oients o lectors. Però sembla decididament poc positivista l'afirmació segons la qual els visigots conqueriren i dominaren de manera intensiva la comarca enamorats del seu paisatge. Més amunt anticipàvem la possibilitat contrària.

Ja havíem trobat en altres llocs aquesta estratègia narrativa, que pretén d'atorgar al paisatge el protagonisme de la llarga permanència dels pobles antics al Vallès. A la conferència que pronuncià l'any següent a la mateixa Associació d'Excursions Catalana, en què recordava l'itinerari que l'havia dut *De Mollet á Bigas* (Maspons 1882), el següent passatge es referia a la penetració a la comarca dels constructors megalítics:

Més avall [de Cardedeu], al arribar á la plana oberta, en lo lloch hont se juntan lo Mogent y l'Congost pera náixer lo Besós,²¹ allí també [aquell antich poble] n'hi construí un altre [dolmen] qui sap si per a celebrar ab holocaustes la reunió ab algun altre poble que s'esdevingués baixar per la segona de ditas rieras. Y á n'allí de segur que hi degué haver un moment d'espera; la terra era massa hermosa pera no aturars'hi (Maspons 1882: 4).

Es tracta, ja ho veiem, d'un anacronisme estètic: l'autor vol conferir a l'home prehistòric la mateixa sensibilitat que té ell al segle XIX, en un període en què el Romanticisme encara cueja;²² és més, li vol atribuir el seu personal concepte de paisatge.

21 És a dir, entre Montmeló i Montornès del Vallès.

22 Pel que fa a aquest Romanticisme tardà i a les relacions que hi mantingueren els folkloristes catalans del període, veg. sobretot Oriol-Samper (2011) i Samper (2017).

Pel que als pobles del Nord, si ara els defineix «fills de las boscúrias de la Germania», a les *Tradicions de Vallès* de 1876 ja els havia acollit al territori amb aquestes paraules (boniques, d'altra banda, tot i que esborren d'un cop de mà tot el substrat cultural que havia arribat de Roma):

Els boscos, en sa grandiositat i feresa, el poble romà no els coneixia, car bé sabem que a part de les ciutats que habitava, sols li eren conegudes les «vil·les», que habitades la major part de l'any per esclaus, eren encara properes a les gran vies; mes la terra hisarda endins, amb prou feines la coneixien. En canvi, els pobles de Nord, baixant de sos frondosos boscos, avesats a sentir enmig l'exuberància d'una prepotent naturalesa [...], tenien una munió de tradicions brillants i formoses (Maspons 1952: 51).²³

Ens parlava de «brillants i formoses tradicions», terme que per a Maspons és sinònim de «llegendes»; ara, al text que analitzem, reivindica «aquellas tradicions y esperit poètic qu'en sí portavan [els visigots hispans]». Aturem-nos-hi un moment: sobre el Llegendari hispano-visigòtic i sobre l'esperit poètic d'aquell poble (parlem dels segles V-VIII), les ciències històrica i filològica en saben ben poca cosa; i Francesc Maspons, com a molt, potser és al corrent de la tenacitat amb què l'Església visigòtica va voler extirpar, sense èxit, certes pràctiques populars de caràcter endevinatori i màgic, és a dir paganes i romanitzades. Potser res més.

Una altra cosa és atribuir al poble visigot una protosensibilitat etnopoètica germànica que florirà en altres terres i diversos segles més tard.

2.3 Localització del tresor

Segons el relat de Francesc Maspons, el protagonista de la troballa de caràcter arqueològic era «un mosso de pagés, de Casa En Feu de Santa Eulalia». A ell la localització podia semblar-li precisa, des del moment que en qualitat d'estudiós especialitzat, al llarg de les seves excursions havia pres sempre nota de les principals masies del Baix Vallès. En la memòria de la seva excursió *De Mollet á Bigas*, per exemple, va descriure així la rica pagesia del territori:

Quasi tot son casas grans y antiguas y arrencan de una época determinada; d'aquella en que, acabadas las guerras, principalmente la dels Remensas, que tant s'ensenyorí de tota la comarca, comensá la prosperitat y bienestar d'eixa. Jo que só recorregut per tots cantons ma estimada terra puch ben dirho. Es lo sigle XVI d'allí d'hont comensa l'record encara vivent de la pagesia Vallesana, es d'allí d'hont se la veu créixer ab esplendorós vigor y forsa. [...] Aixís, per exemple, can'N Ribas de Montbuy, mostra en la pedra del cim de la porta, l'any 1585; á casa'N Moragues, de Parets, l'any 1571; á casa Oliveras, de Monmany, lo de 1582; igual fetxa á ca'N Falguera, de Plegamans [...] Se coneix que fou aquella, época de gran esplendor per tot lo Vallès (Maspons 1882: 12).

Can Feu, això no obstant, es trobava i es troba encara ara al terme de Lliçà d'Amunt, molt a prop, això és cert, del territori de Santa Eulàlia de Ronçana: documentat a partir del segle XV, l'edifici fins ara conservat pot remuntar-se al segle XVI, molt d'acord amb l'abundosa documentació cronològica de Francesc Maspons més amunt reportada. Cal tenir en compte que es tractava d'una masia-església.

²³ No citem a partir de Maspons (1876) sinó de Maspons (1952), «amb ortografia i sistema gramatical regularitzats», tal com consta en el pròleg a càrrec de Francesc Maspons i Anglèsell.

Fins ara tot bé: però el mosso de la masia no té ni tan sols un nom. Ni se'ns especifica el lloc concret on s'havia dut a terme la troballa: «Un rierany que las contínues plujas havian obert pe'l mitj de un bosch». I la testimoniança és indirecta: «Me contava ell». Maspons proposa o demana, davant del seu públic a la seu de l'Associació d'Excursions Catalana, noves excavacions en aquell lloc: però amb les premisses que hi presentava, el cert és que el seu esforç de convicció no podia més que caure en el fracàs. Com tampoc no ens convenç a nosaltres ara.

3. Conclusió

Aquesta manca d'informació clara i segura, de dades etnogràfiques, de testimoniances acurades... ens fa semblar versemblant, simplement, la hipòtesi segons la qual Francesc Maspons hauria caigut, de bona fe, en una de les llegendes tradicionals tan freqüents en tots els períodes de la història. La mecànica de la descoberta s'assembla molt a la de Guarrazar: tempesta, moviments naturals de terres i troballa casual. Però d'això n'està ple el nostre folklore, de manera que ara, amb més experiència científica que no pas la que ajudava Francesc Maspons, sembla tot plegat una faula.²⁴ Si el folklorista vallesà no pot proposar altres testimoniances més concretes, veiem del tot precipitat atribuir una pretesa influència visigòtica en el llegendari tradicional català.

Però, afortunadament, ens trobem de debò davant d'una certa forma de llegenda, en la qual l'autor ens anticipa el seu Llegendari germànic... particular.

BIBLIOGRAFIA

ARMANGUÉ, J. (2004): «Presentació», dins Maria de BELL-LLOC, *Llegendes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 5-29.

BELL-LLOC, M. de (1874): *Salabrugas. Poesías catalanas*, Barcelona, Impremta de «La Renaxensa».

— (1995): *Elisabeth de Mur*, Moià, Raima.

— (2004): *Llegendes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MASPONS I ANGLASELL, F. (1952): «Pròleg», dins Francesc MASPONS, *Tradicions del Vallès*, Barcelona, Barcino, 1952, p. 9-12.

MASPONS, F. (1881) [=1882]: «Lo Vallés». Extret de l'*Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana - 1881*, Barcelona, Estampa de Jaume Jepús, 1882.

— (1882) [=1883]: «De Mollet á Bigas». Extret de l'*Anuari de l'Associació d'Excursions Catalana - 1882*, Barcelona, Estampa de Jaume Jepús, 1883.

— (1952): *Tradicions del Vallès*, Barcelona, Barcino.

MESTRE, J. (1998): *Breu Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. 62.

24 Per a una descripció de l'estructura narrativa de les llegendes de tresors als Països Catalans, veg. Oriol (1999) i la bibliografia proposada a la p. 41.

MOLAS, J. (1998): «La crisi del Romanticisme: la poesia», dins Martí de RIQUER; Antoni COMAS; Joaquim MOLAS (eds.), *Història de la literatura catalana*, vol. 7, Barcelona, Ariel, 1986, p. 459-504.

ORIOI, C. (1999): «Leggende di tesori nei Paesi Catalani: uno studio comparativo», dins Joan ARMANGUÉ; Luca SCALA (eds.), *Tesori in Sardegna*, Dolianova, Grafica del Parteolla, p. 33-41.

ORIOI, C.; SAMPER, E. (2011): *Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic*, Tarragona, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili (Col·lecció Biblioteca Digital, 5). Versió digital.

— (eds.) (2017): *Història de la literatura popular catalana*, Alacant–Palma–Tarragona, Publicacions URV/Publicacions UA/Edicions de la UIB.

SAMPER, E. (2017): «El període romàntic: Els inicis de l'interès per la literatura popular a Catalunya», dins Carme ORIOI; Emili SAMPER (eds.), *Història de la literatura popular catalana*, Alacant–Palma–Tarragona, Publicacions URV/Publicacions UA/Edicions de la UIB, 2017, p. 15-61.

— (2018): «Les llegendes de Maria de Bell-lloch. Entre la literatura fantàstica i el folklore», *Studia Romanica Posnaniensia*, núm. 45/2 (juny 2018), p. 21-37.

SARDÀ, J. (1874): «Prólech», dins Maria de BELL-LLOC, *Salabrugas. Poesías catalanas*, Barcelona, Impremta de «La Renaxensa», 1874.

TOBELLA, F. (1879): «Excursió a Vallderrós i Sant Miquel del Fai», *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, núm. 13 (novembre de 1879), p. 205-210.

VILÀ, C. (1992): «Introducció», dins Maria de BELL-LLOC, *Vigatans i botiflers*, Barcelona, Barcanova, 1992, p. 28-29.